

ΤΜΗΜΑ Γ'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΓΝΩΣΕΩΝ,

τῶν διαφόρων εἰδῶν τας, καὶ τὴν τρόπον
τὴν διορίζειν τινὰς μὲν πιθαμότητα, ἡ βα-
βασότητα.

Η^λ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΚΡΙΤΗΡΙΟΥ ΤΗΣ ΑΛΗΘΕΙΑΣ.

Γνῶσις εἶναι ἐκείνη η ἀνέργεια, οὐ τῆς ὁποίας η
τυχὴ γνωρίζει τινὰ συμφωνίαν, η διαφωνία, ὅπερ
χαν αἰδηταξύτες δύω, η περιεργότερα αἰδήματα, η
αἰτιλήψις, καὶ δύω, η περιεργότεραι σύνοιαι, η ι-
δίαι.

Α'πὸ τοῦτο ἔπειται ὅπερ τὰ αἰδήματα, η αἱ αἰτιλή-
ψις, καὶ αἱ σύνοιαι, η αἱ ιδίαι, ὅπερ περιερχούνται
διπλά αὐταῖς, νὰ εἶναι η ὅλη ὅλων τῷ γνώσεων μας.

Οὐ μως σὰν αἴδημα, η μία αἰτιλήψις μοναχὴ
καθ' ἑαυτὴν δὲν φροντίζει γνῶσιν. Τὸ ἄγαλμα τῆς
Κονδυλλιάς, καὶ τῆς Βουετίς (Ιστορ. Φιλοσοφ. Κεφ. ί.)
εἰς τινὰ περώτην ὀσμήν, ὅπερ αἰδαντοι, λαμβάνει
μόνον σὰν αἴδημα, καὶ οὐχι περιεργότερον. Τότε δὲ
γίνεται γνῶσις, οὐ οὕτω δὲν αἰδανθῇ σὰν ἄλλο, καὶ
νὰ καταλάβῃ ὅτι τὸ σὰν διαφέρει διπλὸ τὸ ἄλλο. Η
δὲν φθάσῃ εἰς κατάστασιν νὰ γνωρίσῃ τὸ αἰτικείμε-
νον, διπλὸ τὸ ὅποιον τῆς περιηλθε τὸ αἴδημα, καὶ νὰ
τὸ περιεβάλῃ μὲν αὐτὸν, η δὲν μάθῃ νὰ σρέψῃ τινὰ
περισσοχεῖ τε εἰς έαυτὸν, καὶ νὰ διακείνῃ τοὺς έαυτὸν τα-
διπλὸ τὸ αἴδημά του.

Η γνῶσις περιορίζεται τινὰ δύκαιοιν πλάχισον
δύω περιγραμάτων. Καὶ εἶναι πιθανόν ὅτι εἰς τὰ βρέφη

τὸ τορῶτον ἔργον τῆς γνώσεως εἶναι οὐδέκεισις, πε-
τεῖν εἰναι εἴκεινο, μὲν τὸ ὅποιον δοκιμάζωντας δύω διάφορα
αἰδίματα σὰ κατόπι τῷ ἄλλῳ, καταλαμβάνειν οὐτε
τὸ σὰ εἶναι διάφορον τῷ ἄλλῳ.

Ἐπειτα φθάνειν καὶ μικρὸν νὰ γνωεῖται τὰ αὐτι-
κείμηνα, διπὸ τὰ ὅποια προέρχονται τὰ αἰδίματα·
καὶ μὲν ταῦτα τὰς διάφορας ποιοττας καὶ αὐτοφορὰς, ο-
πεὶ αὐτὰ ἔχειν τορος ἄλληλα· καὶ μὲν τὰτού τὸν ἕοπον
ἐκτείνονται κατ' ὀλίγου ὀλίγου αἱ γνώσεις τας.

Αλλὰ οὐδὲ συμφωνία, οὐδὲ διάφωνία δύω ιδεῶν, οὐ-
κοιῶν πότε γνωεῖσονται ἀμέσως μὲ μόνιν τινὶ σύγ-
κεισιν τῷ ιδίων, καὶ τότε οὐ γνῶσις ὄνομάζεται ἀμε-
σος, οὐδὲ ἐποπτική· καὶ πότε διὰ νὰ τινὶ γνωεῖσαμέν
εῖναι αὐτογκαῖον νὰ τινὶ συγκείνωμέν μὲ ἄλλας, καὶ
τότε οὐ γνῶσις λέγεται ἔμμεσος, οὐδὲ συλλογιστική, οὐ
διποτεικτική.

Ἐξω διπὸ τότε, μία γνῶσις οὐπορεῖ νὰ εἶναι οὐ
πρακτική, οὐδὲ ἐκτική· καὶ τόσον οὐ μία ὅσον καὶ οὐ ἄλλη
οὐπορεῖ νὰ εἶναι βεβαία, οὐ πιθανή, οὐδὲ αὐτοφίβολος.

Οὐλα αὐτὰ τὰ εἴδη τῷ γνώσεων θέλομέν τὰ φραγ-
ματεῖδη ιδιαιτέρως, ζειταίζωντας σὺν οὐραῖς εἰς ποια
φράγματα οὐπορεῖμέν νὰ διποτείσωμέν γνῶσιν τῷ έ-
νος, οὐδὲ τῷ ἄλλῳ εἴδος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Περὶ ἀμέσωμ, ἐ μέσωμ, πρακτικῶμ τε
καὶ ἔκτικῶμ.

Oλαὶ αἱ γνῶσεις μας ἕρεφονται ἡ ὁδὸς τὸν ὑπάρχειν τῷ αὐτικείμενῳ, ἡ ὁδὸς τὰς ποιότητας αὐτῷ, ἡ περὶ τὰς αὐτοφορὰς, ὅπερ εἰχεν τῷρος ἄλλη.

Oπόταν σὺν αὐτικείμενον ἔνεργῇ πραγματικῶς ἀπάντας εἰς τὰς αἰδήσεις μας, λαμβάνομεν τὴν γνῶσιν τῆς ὑπάρχειας τὰς αμέσως, καὶ δῆλο τότε λέγεται γνῶσις αμεσος. Τὴν ὑπάρχειαν ὅμως εὑρὸς αὐτικείμενος, ὅπερ δὲ κάμνει πραγματικῶς προσβολὴν εἰς τὰς αἰδήσεις μας, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τὴν γνωρίσωμεν, παρὰ ἐμμέσως, καὶ δι' διποδείξεως (συλλογισμοῦ).

Τὸ ὅτι ὑπάρχει τὸ πῦρ, καθαδείγματος χάρει, καθαύτας τὸ γνωρίζει αμέσως, ὅταν τὸ ίδιο, ἡ τὸ φυλαφήση. ὅταν ὅμως δὲν βλέπῃ ἄλλο, καθάψει τὸν καπνὸν, γνωρίζει τὴν ὑπάρχειαν τὰ πυρὸς ὅχι πλέον αμέσως, αλλὰ δῆλο συλλογισμοῦ, καθαδείλωνταις τὸν παρόντα καπνὸν μὲν ἄλλον παρόμοιον, ὅπερ ίδει αλλὰν φεραν νὰ δύγανη διπὸ πῦρ, καὶ συλλογιζόμενος ὅτι καθὼς τότε ὁ καπνὸς ἦτον διάφανος μὲ τὸ πῦρ, τὸ περέπτει νὰ εἶναι καὶ τώρα.

Τὸ ίδιον λέγομεν καὶ δῆλο τὰς φυσικὰς ποιότητας τῷ αὐτικείμενῳ. Οὐτι ὁ χυστὸς φέρει πεῖται, εἶναι βαρὺς, τὸ γνωρίζω αμέσως ὅταν αἰδάνωμεν τὸ βάρος τὰ εἰς τὸ χέρι μας. ὅταν ὅμως ίδω σύνα πορνάτι τοῦ χυστοῦ νὰ πέσῃ εἰς τὴν γλῶσσαν, συμπεραίνω δῆλο συλλογισμοῦ, οὗτι εἶναι βαρύς, εἰπειδὴ ίξερω ὅτι ὅλα τὰ βαρέα εἴχεν ίδιον γὰρ φέρωνται εἰς τὴν γλῶσσαν, αφ' ἧς αἰρεθεὶς καθ' ἔαυτα.

Οὐ μοίως καὶ εἰς τὰς αὐτοφορὰς καὶ χέσεις, ἡ γνῶσις πότε εἶναι αμεσος, ἡ ἐποπτική, καὶ πότε ἐμμεσος,

η διπλεικτική. Τὸ ὅτι εἶναι ἵσα καὶ ὄμοια ἄλλίλοις δύω τείγωνται, ὅπερ ἔθελαν ἔχῃ ὅλας τὰς πλούρας καὶ γωνίας ἵσας, τὸ γνωεῖσα ἀμέσως, θέτωντας τὸ σῦν τείγωντον ἐπαύω εἰς τὸ ἄλλο, καὶ αἴσχυτρῶντας ὅτι ἐφαρμόζεν αἰκειθῶς καθ' ὅλα τὰ μέρη. Οὕτι ὄμως εἶναι ἵσα ἄλλίλοις δύω τείγωνται, ὅπερ ἔχουν τὰς βάσεις καὶ τὰ ψῆφη ἐπ' αἰκειθὲς ἵσα, καὶ ὅλα τὰ ἄλλα αἴσα, ταῦτο δὲν ἥμπορον νὰ τὸ γνωεῖσω, φέρεται αὐτὸν τὸν δύων ἀντὶ μέρη τοῦ δύων αὐτῷ ἔτιγώνων μὲν σὺν τῷ φέρεται αὐτῷ καὶ γόνογερμον, ὅπερ νὰ ἔχῃ βάσιν καὶ ὑψός τοσον μὲ αὐτὰ, καὶ οὐδὲ, ὅτι καθένα εἶναι τὸ ἥμισυ τῷ αὐτιστοιχῶντος φέρεται αὐτῷ λόγορεάμιν, καὶ ἐπειτα φύγειν τὸ δύω φέρεται αὐτῷ λόγορεάμινα πρὸς ἄλληλα, καὶ οὐδὲ, ὅτι αὐτὰ εἶναι ἵσα ἄλλίλοις (τὸ ὅποιον δῆλον τὸ ιδεῖ τινὰς γειάζονται ἄλλοι φέρεται λίσμοι, τὰς ὅποις δῆλον σωτομίαν τὰς αφίνω), δέπο τὸ ὅποιον σωάγω τέλος παντων, ὅτι καὶ τὰ ἔτιγωνται, οὐκέτι εἶναι ἥμισυ τοῦ ἵσων φέρεται αὐτῷ λόγορεάμιν, εἶναι ἵσα ἄλλίλοις.

Αἴπο τὰς αὐταφορὰς, ὅπερ γνωεῖζονται ἀμέσως, περοκύπτεν αἱ ἄλλιθεναι, ὅπερ εἶναι αὐτόθεν περόδηλοι, καὶ δῆλον τῷ οὐρανῷ γειάζονται αξιώματα, καθὼς τὸ ὄλον εἶναι μεῖζον ὅποιαδήποτε μέρες τῷ. ὅτι αὐτὸν εἰς δύω ἵσας ποσότητας περοδέσμης δύω ποσότητας ἵσας, τὰ περοκύπτοντα θέλεν εἶναι ἵσα. ὅτι σὺν πρᾶγμα δὲν ἥμπορει νὰ εἶναι, καὶ νὰ μην εἶναι εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν, καὶ τὰ πιστύτε (I).

Αἴπο τὰς αὐταφορὰς, ὅποι γνωεῖζονται δῆλον συλλογισμός, θύμωνται αἱ διπλεικτικαὶ ἄλλιθεναι, ὅπερ ὄντομά-

(I) Τὸ, ὅτι δύω πρᾶγματα, ὅπερ εἶναι ἵσα καθέσθια, μὲν σύν ἄλλο τείτον, εἶναι καὶ ἄλλίλοις ἵσα, δὲν εἶναι κυείως ἄλλιθεν, ὅπερ γνωεῖζεται ἀμέσως. ἐπειδὴ τῷ τὸ δῆλον τὰ γνωεῖσθαι, ἀπαντεῖ σύν συλλογισμόν· μὲν ὄλον τῷ πανταχοῦ μετατηνεῖ καὶ αὐτὸν εἰς τὰ αξιώματα, ἐπειδὴ δὲν ἀπαντεῖ παρὰ σὺν ἀπλέσατον συλλογισμόν.

Κεφ. Α'. Α"μεσοι, ἡ ἀπόδειξτ. 71

υομάζουται θεωρίματα, καθώς τὸ, ὅτι κάθε τελγάνης αἱ βέτες γωνίαι εἶναι ἵσαι δυσὶν ὄρθαις· ὅτι εἰς κάθε τελγάνου ὄρθογάνιου τὸ δόπο τῆς ψώτεινάσης τετράγωνον εἶναι ἵσον τοῖς δόπο τῇδε ἀλλων πλευρῶν τετραγώνοις ὥμεται λιφθεῖσι, καὶ τὰ παραπλήσια.

Οὐ Δώκιος ὅμως καίμει μίαν ἀλλίων δάκελσιν, οὐ μᾶλλον εἰπεῖν διαίρεσιν τῇδε γνώσεων (Βιβλ. Δ'. Κεφ. Α')., καὶ τὴν ὄποιαν τὰς διαιρεῖ εἰς πρακτικὰς, καὶ εἰς ἔκτικάς. Πρακτικὲς γνῶσιν ὄνομάζει ὅπόταν πρακτικῶς γνωρίζῃ τινὰς τὴν συμφωνίαν, οὐ διαφωνίαν τῇδε, ὅπας φύσεις προσχέβαλλονται· καὶ ἔκτικὲς ὅπόταν τὴν ρήθεῖσαν συμφωνίαν, οὐ διαφωνίαν δε τὴν γνωρίζῃ πρακτικῶς, ἀλλὰ ἵξερη πῶς τὸν ἐγνώσειν ἀλλίων φοραί. Παραδείγματος χάρει οὐ γνῶσις τῷ, ὅτι εἰς τὸ ὄρθογάνιον τελγάνου τὸ δόπο τῆς ψώτεινάσης τετράγωνον εἶναι ἵσον τοῖς δόπο τῇδε ἀλλων δύω πλευρῶν τετραγώνοις ὥμεται λιφθεῖσι, θέλει εἶναι πρακτική, αὐτίσως ἵδω πώρα τὸν δεῖξιν αὐτῷ τῷ θεωρίματος· καὶ ἔκτική, αὐτίσως μὲν βλέπωντάς τὴν πώρα, σύνδυμοι καλά πῶς τὸν ἵδον ἀλλαῖς φοραῖς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Περὶ Βεβαίωμ, πιθανῶν, ἐάμφιβαλλομένων γυνώσεων.

A P O P O N A'.

**Περὶ τῆς διακετικῶν χαρακτήρων τῆς Βε-
βαιότητος, τῆς ὑπολήψεως, ἐτῆς ἀμ-
φιβολίας.**

Η συμφωνία καὶ οὐφωνία δύω ἴδεων, η̄ ἔννοιῶν,
πότε γνωρίζεται μὲ πλήρη καθαρότητα καὶ οὐκέτιν,
καὶ τότε η̄ κατάσασις τῆς φυχῆς ὀνομάζεται ὑπειρίη,
η̄ βεβαιότης. Παραδείγματος χάριν τῇ, ὅτι ὁ κύκλος
εἶναι σρόγγυλος, καὶ δοὺ εἶναι τεβάγωνος, ἔχω γνῶ-
σιν βεβαιῶν· ἐπειδὴ βλέπω καθαρὰ καὶ οὐκεκερμέ-
γως, ὅτι η̄ ἴδεα τῷ κύκλῳ καὶ η̄ ἴδεα τῷ σρόγγυλῳ
συμφωνεῖν, καὶ αἱ τῷ κύκλῳ καὶ τεβάγωνος δοὺ συμφω-
νεῖν. Καὶ πότε δοὺ γνωρίζεται μὲ ίκανη καθαρότητα,
καὶ τότε η̄ κατάσασις τῆς φυχῆς ἡμπορεῖ ναὶ εἰ-
ναι (σῦν δοτὸν τῷ δύῳ) η̄ χωρίης, η̄ αἱμφιβολία.

Αμφιβολία εἶναι ὅπόταν οὐδὲν ἔχει σημεῖα διπολῶνται δῆλον καὶ καίνη, αὐτὸν δύο ἴδεας συμφωνεῖν, οὐδὲ φωνεῖν, τὸ ὅποῖον ὀνομάζεται αμφιβολία διποφατική. Οὐδὲν ἔχει σημεῖα διπλίσις δῆλον τὸ σῦνα καὶ ἄλλο μέρος, τὸ ὅποῖον λέγεται αμφιβολία θετική. Παραδείγματας χάσμαν τὰ, ὅτι ἀπ' ἐδώ καὶ σῦνα χρόνον ὡς αὐτούς σημειεῖν, ὁ ἀραδὸς ἔχει νὰ συμεφιάσῃ, οὐδὲ εἶναι καθαρὸς (στενάτερος), δεκτὸν ἔχω κάγκυα σημεῖον νὰ τὸ γνωρίσω, καὶ οὐδὲν αμφιβολία μήτε εἰς τόπον εἶναι διποφατική· τὰ ὅτι στενάς αὐτοὺς οὐ μπορεῖ νὰ συμεφιάσῃ, οὐδὲ εἶναι στενάτερος, οὐ μπορεῖ νὰ ἔχω σημεῖα εἴ-

πίστις καὶ δῆλο τὸ σῦνα, καὶ δῆλο τὸ ἄλλο, καὶ οὐ ἀμφιβολία
μη θέλει εἶναι θετική. (ι)

Οπόταν δῆλο τὸ σῦνα μέρος ἔχω τινὰ σημεῖα, καὶ
δῆλο τὸ ἄλλο δὲν ἔχω κάνεια, οὐ ἔχω πλέοντερα δῆλο
τὸ σῦνα, αλλὰ δῆλο τὸ ἄλλο, πλινθέχει δητοχώνται δῆλο
να σηκώσγεν κάθε αμφιβολία, καὶ νὰ πλέοντερα δητοχώνται
βεβαιότται, οὐ κατέστασις τῆς ψυχῆς μη θέλει εἶναι
παύλητις (δοξασία). Παραδείγματος χάριν ανίσως
τὸ βαρόμετρον, οὐ τὸ ύγρομετρον, οὐ ἄλλο σημεῖον μοι
δείχνη ὅτι αὐτον θέλομην ἔχη βροχήν, καὶ κάνειν
παντελῶς δῆλο αἰθείαν (έξασεείαν), οὐ ανίσως τὸ
σημεῖα τῆς βροχῆς εἶναι πλέοντερα πλέον τῆς αἰ-
θείας, θέλω ἔχη παύλητιν, ὅτι αὐτον ἔχει να
βρεῖη.

Απὸ τότε φαίνεται, ὅτι οὐ βεβαιότται δητοκλείει κά-
θε αμφιβολία, καὶ οὐ παύλητις δὲν τινὰ δητοκλείει
εξολοκλήρω.

Ημπορεῖ ὅμως νὰ ἀκολουθήσῃ, ὅπτε δῆλο σῦνα καὶ
τὸ αὐτὸ πρᾶγμα, σῦνας νὰ εἶναι βέβαιος, καὶ ἄλλος
ἀβέβαιος. καὶ μάλιστα οὐμπορεῖ νὰ συμβῇ, ὅπτε ο
ἄλλος νὰ κρατῇ δῆλο βέβαιον τὸ όντατίον. Διὰ τινὰ
ὑπαρξίην τὴν Αὐτίποδῶν τώρα οἱ μεῖς εἴμαστε βέβαιοι,
καὶ τὰ ὅμως νὰ εύρεθῇ οὐ Αὔτερη, μερικοὶ οὗτοι
ἀβέβαιοι, καὶ ἄλλοι εὐκρατεῖσαν δῆλο βέβαιον τὸ, ὅτι
Αὐτίποδες δὲν ύφίσαιτο τελείως.

Τότε κρέμαται ὅχι μόνον δητὸ τὰ σημεῖα, δητὸ
ἔχει καθεύδας δῆλο νὰ γνωρίζῃ καὶ νὰ κείη, αὐτὸ δύω
ἰδέαι συμφωνῶν, οὐ διαφωνῶν, ἀλλα' ακόμη καὶ δητὸ
τὸν

(ι) Η δητοχική αμφιβολία, καθὼς παραπερι καλλιστεῖ ὁ
Στορχεύς (Λογικ. Σελ. 220.), ωρέπει ως δητὸ τὸ πλεῖστον νὰ
ερμάζηται αὔγουστι πειναστέρον, παρὰ αμφιβολία. καὶ τῇ αληθεύσῃ
αὐτὸ ἐρωτεύῃ τις ποῖον δητὸ τὸ δύω, οὐ αειθμὸς τὴν αἰτίαν αρτίος
εἶναι, οὐ αειττός; θέλει δητοκειθῆ καθεύδας πλειαστέρα, οὐτε
αὔγουστος, παρὰ ἔτι αμφιβολία.

τὸν βαθμὸν τῆς σωματέσεως, ὅπερ ἀπονέμεται εἰς αὐτὰ τὰ σημεῖα· ἐπειδὴ σόντα καὶ τὸ αὐτὸ σημεῖον οὐ μπορεῖ νὰ φανῇ εἰς σόντα βέβαιον, καὶ εἰς ἄλλον αἴβεβαιον.

Δοίποτε ἔκεινο, ὅπερ ὀνομάζεται κειτέρου τῆς ἀλιθείας, ὅπερ θέλεται νὰ εἰπῃ διάκευσις τῆς ἀληθείας, συνίσταται περιγγυμνῶσις εἰς τὸ νὰ ιξεύῃ νὰ διάκεινη τὸν βαθμὸν τῆς συγκαταθέσεως, ὅπερ αὐτής εἰς κάθε γυναικίσμα, τοῦτο ἔστι ποῖα σημεῖα διπολείχη κάθε αἱμφιβολία, καὶ οὐ μπορεῖ νὰ φέρεται εἰς τινὰ φυχιῶντων πλήρη βεβαιότητα, ποῖα ἀφίνεται μὴ κάποιαν αἱμφιβολία, ὅμως κάμνεται τινὰ φυχιῶντα κλίνη περισσότερον εἰς τὸ σόντα, καὶ εἰς τὸ ἄλλο, καὶ νὰ περιχωρεῖ τινὰ ψαύλητιν, καὶ ποῖα ἀφίνεται ὅλης τινὸς φυχιῶντας αἱμφιβολία, καὶ κάμνεται τινὰ φυχιῶντας ἔπειχη κάθε συγκατάθεσιν καὶ κείσιν.

Ἐκεῖνα, ὅπερ οὐ μπορεῖ νὰ φέρεται εἰς τινὰ φυχιῶντας ἀληθῆ βεβαιότητα, ὀνομάζονται γυναικίσματα βέβαια. Εκεῖνα, ὅπερ οὐ μπορεῖ νὰ περιχωρεῖται μόνον τὸν ψαύλητιν, καλεῖνται πιθανά, καὶ ἔκεινα, ὅπερ ἀφίνεται ὅλης τινὸς αἱμφιβολίας, λέγονται αἱμφιβολα.

ΑΡΘΡΟΝ Β'.

Περὶ τῶν βάσεων τῆς βεβαιότητος, τῆς ὑπολήψεως, ἐκ τῆς αἱμφιβολίας.

Πλάτων ὁ κτίστης τῆς ἀρχαίας Ἀκαδημαϊκῆς Αἰρέσεως, εἶπεν ὅτι ἐπειδὴ τὰ πράγματα τὰ μανθανόμενα ἄλλα δῆλα μέσα τῷ αἰδήσεων, καὶ ἄλλα δῆλα τῷ νοὸς, οὗτος (ὁ νῦν διλ.) περιχωρεῖ τινὰ ἀληθινῶν ἐπιτιμῶντας βεβαιότητα, καὶ αἱ αἰδήσεις μόνον τινῶν αἰπλῶν ψαύλητιν. Αρχεσίλαος ὁ ἀρχιγός τῆς μεσης Ἀκαδημίας διῆχεύει τὸ ἐναυτίον, ὅτι κανεύει πρᾶγ-

πορᾶγμα δὲ οὐκοράμψιν νὰ ἔχειρωμένο μὲ βεβαιότητα, καὶ ὅτι οὐδεία φύσις τῷ ποραγμάτων δὲ οὐδέχεται αἰλιθινὴ βεβαιότητα. Οὐ δέ Καρνεδόνις ὁ εἰσιτυπώτερος τῆς νέας Ακαδημίας, εἶπεν οὖτε συντίας ὅτι οὐδὲν θεῖται καὶ οὐδὲ βεβαιότης εἶναι εἰς τὴν φύσιν τῷ ποραγμάτων, εἰς οὐδαμός εἶναι ἀκατάληπτος.

Αὐτῶν τῶν γνώμων ὅτι κάνει απορῆμα δὲ οὐκοράμψιν νὰ ἔχειρωμένο μὲ βεβαιότητα, τὸν οὖτα πλωτότερον δέποτε οὐδεὶς τὸν ἄλλον ὁ Πύρρον, βλάσπεμα τῆς Ελεατικῆς Αἱρέσεως, καὶ ἔχαρχος ἐκείνων, ὥπερ μὲν ταῦτα ὀνομάδησαν Πυρρωνισταί, Απορητικοί, οὐδὲ Σκεπτικοί, οἵ ὅποιοι εἶχαν αἰχμάτην ὅτι πρέπει γὰρ αἱμοβάλλωμένος ἀπλῶς δῆλον κάθε ποράγμα. Πλὴν ὅποιος αἱμοβάλλει ὡς καὶ διὰ αὐτῶν τῶν ὑπαρχίην; Καταίζεται Ιακὼν πλωτότερον, καὶ διδάσκαλον, καθὼς εἶπε σοφώπατα ὁ Γαγγάλησις.

Οὐτι λοιπὸν οὐκοράμψιν νὰ ἔχωμεν βεβαιότητα δῆλον πολλὰ ποράγματα, δὲ οὐχεὶς λόγον νὰ αἱμοβάλλῃ τίνας. Πρέπει μόνον νὰ θεωρήσωμεν ποῖα σημεῖα οὐκοράνην νὰ πλέξουν αὐτῶν τὴν βεβαιότητα.

Οὐ Καρτέσιος Θεμέλιον τῆς βεβαιότητος καὶ κειτέλειον τῆς αἰλιθείας ἔλεγε τῶν σαφῶν καὶ διακεκεμένων αὐτίλιψιν τῆς συμφωνίας, οὐδὲ φωνίας τῷ ίδεων. Οὐ Μαλεμβράγχιος εἶπεν ὅτι ἔκεινα τὰ ποράγματα πρέπει νὰ νομίζωμεν βέβαια, τῷ δὲ ὅποιων ἔχομέν τόσον παθαραὶ καὶ διακεκεμένων αὐτίλιψιν, ὥπερ οὐ συγκατέθεσις δὲ οὐκοράνη νὰ αἴρηται, χωεὶς μίαν ἐσωτερικῶν συντιότητα τῆς φυχῆς.

Πολλὰ διποσφαλῆ οὖμας σημεῖα εἶναι τὰ τοιαῦτα. ἐπειδὴ ἔκεινος ὁ Φελός Αὐθεντικός, ὥπερ σύομιζεν ἐρικάτες οὐλα τὰ πλοῖα, ὥπερ ἔμβαιναν εἰς τὸν Πειραιᾶ, εἶχεν οὖτα παντοῖος εἰς τὸν οὐρανὸν μίαν σαφῶν καὶ διακεκεμένων αὐτίλιψιν τῆς οὐειροπολυμόνης χυεύοτητος ταῦτα, καὶ δὲ οὐκοράσσει νὰ αἴρηται τῶν συγκατέθεσιν αὐτῆς τῆς βεβαιοτάτης διὰ αὐτὸν αἰλιθείας, χωεὶς σφοδροτάτων συντιότητα τῆς φυχῆς.

Ο' Α' ΒΒαῖ Κονδυλλιάκ εἰς τὸν ὁδὸν τῷ συλλογίζεσσι Τέχνην τα, αὐτὶ τῆς βεβαιότητος αὐτεισάγει τὴν ἐνάργειαν, δῆσε πλωντάς τὸν εἰς κατ' αἴδησιν, καὶ λόγον, καὶ πραγματικόν.

Τῆς κατ' αἴδησιν ἐνάργειας θεμέλιον τίθηται καὶ αὐτὸς χεδὸν τῷ σαφῇ καὶ διακεκεραμένῳ αὐτέλιττῳ ἔκεινος, ὅπος δικιράζομενος μέσα εἰς τὸν ἑαυτὸν μας· εἰδοποιεῖ ὅμως ὅτι, επειδὴ αἱ περολήψεις, καὶ τὰ πάθη οὐ μπορεύουσι συχνά νὰ μᾶς ἀπατήσουν, η̄ κρύπτωντας τὶ μέρος ἔκεινος, ὅπος εἶναι εἰς ήμᾶς, η̄ κάμνωντας μας νὰ ωσθέσωμεν εἰς τὸ πρᾶγμα ἔκεινο, ὅπος δὲν ἔχει, η̄ αλλοιόντας καὶ αδιαφορώντας εἰς ήμᾶς ἔκειτο, ὅπος εἶναι· δῆλο τότε εἶναι αὐτογκάῖον νὰ αἰσχείωμεν μὲ πρόσεκτικόν σκέψιν ἔκεινο, ὅπος πραγματικῶς εἶναι, πετρέσιν ἔκεινο, δητὲρος πραγματικῶς εἰς τὸν ἑαυτὸν μας αἰδησαόμεθα.

Τῆς καὶ λόγον ἐνάργειας θεμέλιον βάνει τὸ ἀξίωμα τῆς ταυτότητος, ὀνομάζοντας ἐνάργεις ἔκεινας μόνον τὰς περοτάσεις, αἱ ὅποιαι, αλλαζοντας τινὰς τὰς ὄρες, κατατάνεις τὸ νὰ εἰπεῖν ὅτι σῦν πρᾶγμα εἶναι ἴσον, η̄ ὅμοιον ἑαυτῷ. Εὐαργὺς περοτάσις, παραδείγματος χάρην, εἶναι κατ' αὐτὸν τὸ, δύω καὶ δύο εἶναι ἴσα μὲ τέσσαρα, επειδὴ τότε ἄλλο δοὺ σημαίνει, αδικεῖ ὅτι δύω καὶ δύο εἶναι ἴσα μὲ δύω καὶ δύο.

Κατὰ τότε δείχνει διδυβόλως ὅτι καὶ η̄ περοτάσις, κάθε τελγάνης μέτρον εἶναι τὸ γραμμήμα τὸ ὑψός ταῦτα τὸ ἥμισυ τῆς βάσεως τα, εἶναι πόσον ἐνάργυς, καθ' ὅσον μὲ μίαν σειρὰν περοτάσεων ταυτότητος, φθάνει τέλος πάντων τινὰς νὰ γνωρίσῃ, ὅτι η̄ ἰδέα, ὅπος περέπει νὰ ἔχωμεν τὰ μέτρα κάθε τελγάνης, εἶναι τὸ ἴδιον πρᾶγμα μὲ τὴν ἰδέαν, ὅπος περέπει νὰ ἔχωμεν τὸ γραμμήμα εἰκ τὸ ὑψός δῆλο τὸ ήμίσεως τῆς βάσεως.

Τῆς πραγματικῆς τέλος πάντων ἐνάργειας θεμέλιον βάνει τὴν σαφερανή καὶ ὅμοιόμορφον μαρτυρίαν τῷ αἰδησεων.

Ομως

Οὐ μως μὲν ὅλον ὅπερ πολλὰ ὄλιγος ἡμπόρεσαν νὰ
ζέσῃ καλλίτερα τὸ κειτέον τῆς ἀληθείας, καὶ νὰ
φροσδιοείσωσι τὰς χαρακτῆρας τῆς βεβαιότητος, μὲν ὅ-
ου τῦτο ἐγὼ δὲ διποδέχομαι Α'. νὰ αὐτεισάξῃ α-
ἴσθιτος τὸν ὄρον τῆς ἐνάργειας, αὐτὶ τῷ ὄρῳ τῆς βε-
βαιότητος, διὰ τὸ πολλὰ πρᾶγματα ἡμπορεύν νὰ εἶναι
βέβαια, χωεὶς νὰ εἶναι ἐνάργη.

Εἶπειδή δέ μὴ τῶν βεβαιότητα φθάνει νὰ ἔχῃ
ινάς σὺν συμεῖον, ὅτι καὶ αἱ δύω ἰδέαι, ὅπερ κατα-
βάσκονται, η̄ διποφάσκονται, συμφωνῶν πρᾶγματι-
ῶν, η̄ διαφωνῶν πρὸς ἄλληλας. διὰ τῶν ἐνάργειαν
οὐ μως γρειάζεται πρὸς τέτοις καὶ νὰ γνωεῖται κα-
τ' ἑαυτῶν αὐτὴ ή συμφωνία, η̄ διαφωνία σαφῶς. ὥστε
κίσσως ἔχω, πρᾶγματος χάρην, τῶν ἀκτικῶν
γνώσιν, ὅτι μέτρον κάθε τελεγάννη εἶναι τὸ θρόμβου
τὸ ὑψός διὰ τὸ ίμίσεως τῆς βάσεως, ὅ ἐσιν αἱ-
τῶς ἐνδυμάται ὅτι ἐκατάλαβα μίαν φορὰν σαφῶς
τῶν διποδείξιν αὐτῆς τῆς ἀληθείας, χωεὶς τώρα νὰ
τῶν ἐνδυμάται τὸ λογῆς γίνεται, ἔχω τῶν βεβαιό-
τητάς της, οὐ μως δὲ ἔχω καὶ τῶν ἐνάργειαν. Καὶ αἱ
ἔμμεσοι διποδείξεις, μὲ τὰς ὅποιας τῶν ἀληθείαν
τὰς καταφασκούμενάς, τῶν συμπεραινούμενά μὲ τῶν δει-
ξιν τὸ ἐναντίον, προξενῶν πολλάκις τῶν βεβαιότητα,
οὐχ οὐ μως καὶ τῶν ἐνάργειαν. καὶ σὺ θύει ἀπειρά
πρᾶγματα ἡμπορεύν νὰ εἶναι ως πρὸς ίμᾶς βέβαια,
χωεὶς νὰ εἶναι ἐνάργη.

Β'. Δινὴ διποδέχομαι τῦτο, ὅπερ δὲ ὠμίλησε κα-
θόλυς πρὸς τῆς ιδικῆς βεβαιότητος, η̄ ὅποια πρέπει
νὰ λάβῃ τὸν τίτλον τῆς βεβαιότητος, διπόταν διπο-
κλείη κάθε ἔλλογον ἀμφιβολίαν, καὶ νὰ συμαειδη-
θῇ ἡχὴ ἥττον εἰς τῶν μεταφυσικῶν καὶ φυσικῶν βε-
βαιότητα, καθὼς θέλομεν ίδη ἐδὼ μετ' ὄλιγον.

Γ'. Εἰς τῶν καὶ λόγου ἐνάργειαν η̄ ἀρχὴ τῆς ταυ-
τότητος ἐφαρμόζεται μόνον εἰς τὰς καταφατικὰς κεί-
σεις, καθὼς δύω καὶ δύω εἶναι ἵσα μὲ τέσσαρα. Εἰς
τὰς διποφατικὰς οὐ μως, καθὼς δύω καὶ δύω δὲ εἶναι
τέσσαρα.

ἴσα μὲ πούτε, πορέπτει νὰ καταφύγῃ τινάς εἰς μίαν ἄλλων ἀρχῶν, ὅποιοι εἶναι τῆς αὐτίφασεως, δείχνωντας ὅτι, ἐπειδὴ τὰ πούτε εἶναι ίσα μὲ δύω καὶ δύω τιναὶ σοὶ, εἶναι αὐτίφασις νὰ σίγαλε εἰς τὸν αὐτὸν παρὸν ίσα μὲ δύω καὶ δύο μόνον. Χωρὶς τότε καὶ εἰς αὐτὰς τὰς καταφατικὰς κείσεις ή παυτότης τῷ ίδεων, δπεῖ καταφάσκονται, εἶναι δύσκολον νὰ γνωρίσῃ, μάλιστα ὅταν κρέμαται δπὸ μίαν μακρὰν ἄλιστον συκείσεων καὶ συλλογισμῶν. Ὅτε ή ἀρχὴ τῆς ταυτότητος δὲν εἶναι μίας χήσεως ἀρκετὰ δύκόλα καὶ γενικῆς, δῆλον εμπεδώσῃ τῷ βεβαιότητα τῷ κείσεών μας.

Εἴς όντιας τῷ ἀρχῶν τῆς αὐτίφασεως τῷ εὐεξήσκων εὔκολον, καθολικῶν, καὶ ἐφαρμόζοντας εἰς κάθε κείσιν, τόσον καταφατικῶν, ὃσον καὶ δημοφατικῶν, καὶ κείνω ὅτι αὐτὸν μόνην εἶναι δὲ ἀληθῆς κανὼν καὶ γνώμων τῆς βεβαιότητος, καὶ ἀπ' αὐτῶν μόνην κρέμαται τὸ κειτίειον τῆς ἀληθείας.

Μάλιστα καὶ αὐτὸν τὸ ίδιον αἰχίωμα τῆς παυτότητος κρέμαται ὁμοίως δπὸ τὸ τῆς αὐτίφασεως, ἐπειδὴ σὺν παράγμα δὲν εἶναι ίσδυν καὶ ὁμοίου μὲ λόγυτα ὅχι διὰλλο αἴτιον, - αὗτὴ διὸ ὅτι ἄλλες ίδελαι εἶναι εἰς τὸν ίδιον καιρὸν τὸ αὐτὸν, καὶ ὅχι τὸ αὐτό.

Βεβαία λοιπὸν θέλει οὐρανοῦ καὶ συμφωνία δύω ίδεων, ή όντων, ὅπόταν δειχθῇ ὅτι εἶναι αὐτίφασις, καὶ ἐπειδής αδιώκτος ή δημοφανίατος· καὶ η δημοφανίατος εἶναι βεβαία ὅπόταν ημπορῇ νὰ δειχθῇ ὅτι η συμφωνία τοῦ εἶναι αδιώκτος, η νὰ εἰπω σαφέσερα καὶ ἀπλάτερα, βέβαιον ὅντως πορέπτει νὰ νομίζηται εκεῖνο, τὰ ὅποια τὸ όντιον γνωρίζεται αδύνατον.

Α'λλ' ἐπειδὴ τὸ αδιώκτον ημπορεῖ νὰ εἶναι η μεταφυσικὸν, τότε ἔστιν δηπολύτως αδιώκτον, η φυσικὸν, η ιδικὸν, δῆλον τότε καὶ η βεβαιότης ἔχει αὐτὰς τὰς βεβαθμάς.

Μεταφυσικῶς, η δηπολύτως αδιώκτον εἶναι, σύντομα νὰ εἶναι καὶ νὰ μείω εἶναι εἰς τὸν αὐτὸν κακόρευτον.

ρόν· καθὼς δύω ποσότητες νὰ εἶναι ἵσαι καὶ αἴσαι εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν οὐ μία μὲ τὴν ἄλλην· ἔνα τέλευτῶν νὰ εἶναι εἰς τὸν ὕδιον καιρὸν μεγαλύτερον καὶ μικρότερον δόπος σῦντος ἄλλο τείγων· μία γεαμηνή νὰ εἶναι εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν σύνθετη, καὶ καμπύλη.

Φυσικῶς ἀδιάστον εἶναι ἐκεῖνο, ὅπερ αὐτίκειται εἰς τὰς νόμιμες τῆς φύσεως, καθὼς μία πέρα αὐτὸς ἀφεθῇ καθ' ἑαυτήν, νὰ μήνη μετέωρος εἰς τὸν αέρα, τὸ ὄποιον, ἐπειδὴ οὐ μπορεῖ νὰ γένη δόπος μίαν ύπερ-φυσικὴν διάβασιν, δοὺ οὐ μπορεῖ νὰ ὀνομασθῇ δόπολύτως ἀδιάστον.

Η Ἀτικῶς ἀδιάστον εἶναι ἐκεῖνο, τὸ ὄποιον χωρὶς νὰ εἶναι αἰδίνατον μήτε μεταφυσικῶς, μήτε φυσικῶς, εἶναι σύμιας τόσου δύσκολου, ὅπερ ποτὲ, οὐχιδὲδὴν ποτὲ δική πρέπει νὰ ἀκολυθήσῃ, καθὼς ρίπτωνται τινὰς χαρακτῆρας τῷ ἀλφαριθμῷ ὡς ἔτυχε, νὰ περιστρέψῃ ἀπὸ τότε ὁ δεῖνα σίχος τῷ Οὐρίᾳ, οὐ τῷ Εὔεπιδῳ.

Διὰ τότε λοιπὸν καὶ οὐ βεβαιότης θέλει ἔχῃ τότες τὰς ἔτεις βαθμύς· καὶ μεταφυσικῶς, οὐ δόπολύτως βέβαιον εἶναι ἐκεῖνο, τῷ ὄποις τὸ ἔναντιον γνωρίζεται δόπολύτως, καὶ μεταφυσικῶς ἀδιάστον. Φυσικῶς βέβαιον εἶναι ἐκεῖνο, τῷ ὄποις τὸ ἔναντιον γνωρίζεται φυσικῶς ἀδιάστον· καὶ ηθικῶς τέλος πάντων βέβαιον ἐκεῖνο, τῷ ὄποις τὸ ἔναντιον εἶναι ηθικῶς ἀδιάστον.

Εἴτε ἔναντίας ἐκεῖνο, τῷ ὄποις τὸ ἔναντιον δοὺ ηθελε φαῆται μήτε μεταφυσικῶς, μήτε φυσικῶς, μήτε ηθικῶς αἰδίνατον, δοὺ οὐ μπορεῖ νὰ νομισθῇ ποτὲ βέβαιον, ἀλλὰ θέλει εἶναι οὐ πιθανὸν, οὐ ἀμφίβολον.

Αὐτὸν ἔχῃ λόγυς δῆλο τὸ σῦντος μέρος, καὶ δοὺ ἔχῃ δῆλο τὸ ἄλλο, οὐ τοῦ μεταξύτερον λόγου δῆλο τὸ σῦντος, τοῦ δῆλο τὸ ἄλλο, νομίζεται πιθανόν.

Αὐτὸν δοὺ ἔχῃ λόγυς μήτε δῆλο τὸ σῦντος, μήτε δῆλο τὸ ἄλλο μέρος, οὐ ἔχῃ δῆλο τὸ σῦντος καὶ δῆλο τὸ δύω, μήτε ἀμφίβολον.

Η ἀκείβεια αὐτῆς τῆς ἀρχῆς θέλει φαῆται καλλίτερα εἰς τὴν γρῆσιν καὶ ἐφαρμογὴν, ὅπερ θέλομεν καὶ μη.

κάμη εἰς δύσφορα πράγματα, ὅπερ ἡ μπορεῖ νὰ εἶναι αὐτοκείμενα τῷ γνώσεώ μας, δύο νὰ γνωρίζωμεν εἰς κάθε σύα, ποῖον βαθμὸν βεβαιότητος, ἢ πιθανότητος ἡ μπορεῖμεν νὰ λαβῶμεν (ι).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΡΑΚΗΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΚΕ-

(ι) Ο' Π. Μάκων (Ο' πολογ. Κεφαλ. Α').) διδάζει ὅτι αὐτὸν ἀρχὴν χρησιμότερην πειστέτερον εἰς τὸ νὰ μεταδώσῃ εἰς ἄλλου τινὲς ἀλλήθευτικές, παρὰ νὰ τινὲς αἰσιοδύνητη. Εγὼ ὅμως τινὲς γομίζω δύο καλλίτερον σύμμετον τὸν αὐτὸν, ὅπου τοὺς τὰς ἀλλές.

E. PETRAKIS
IOANNINA 2006